

Vlado Žabot

SODOBNOST: Čeprav ste aktualni predsednik Društva slovenskih pisateljev, bi se v tem pogovoru radi dotaknili predvsem vaših pogledov na literaturo. Niste med najplodovitejšimi slovenskimi avtorji, skrbno dozirate svoja dela, toda vsaka od vaših knjig zbudi precej pozornosti; za nekatere ste prejeli tudi pomembne nagrade. Se vse to dogaja v skladu z načrtom oziroma mladostnimi sanjami? Ali pa so vas v literarne vode zanesla naključja? Se počutite doma v literaturi?

ŽABOT: Literarno ustvarjanje seveda že dolgo pojmem kot resno raziskovalno in ustvarjalno delo. Tukaj ne more biti ničesar na hitro in z levo roko. Tovrstne manipulacije me ne zanimajo. Tudi plitka, površinska žlobudra jezika ne. Ob vsem tem mladostnim sanjam sicer ne odrekam pomena, saj je pozitivna sugestija, ki nekako izvira iz njih, pomemben dejavnik tudi pri tovrstnem delu – vsekakor resno literarno ustvarjanje zahteva še marsikaj drugega, kar literarnega ustvarjalca, bodisi za pisalno mizo bodisi za točilnim pultom, na prehodu ali kjer si že bodi, celo v sanjah, zaposluje in preganja vse življenje. Vseeno je, koliko časa potem porabi za sam zapis – literarno ustvarjanje je pač duhovni proces, ki zahteva celega človeka. In temu ne bi rekel, da je kdor koli od resnih literatov "v literaturi doma", saj gre za bivanjsko nujo, ki se ji pisatelj lahko odreče samo tako, da se odreče samemu sebi.

Doslej sem napisal osem knjig. V naslednjih dvajsetih letih jih načrtujem še pet. To bo cikel petih romanov – moje življenjsko delo. V njih pa bom poudaril predvsem dejstvo, da ob piramidah, palačah in templjih bodisi posvetnih bodisi nabožnih oblasti v človeškem duhovnem izročilu obstajajo mnogo pomembnejše palače, piramide in templji, to pa so palače, piramide in templji človečnosti. Vsemu temu v glavnem meščanske, nemalokrat tudi "štacunarske" vede v preteklem tisočletju niso namenjale dovolj pozornosti. Pogosto so z učnimi programi in procesi vred celo skrbele za to, da so bili ljudje

VLADO ŽABOT

fascinirani zaradi moči in veljave oblastnih struktur. A moč teh struktur je največkrat povezana z uspešnostjo zavajajoče iluzije, ki jo vsiljuje ljudem. Ko se ta iluzija začenja razblinjati ali sesedati vase, seveda tudi njena tempeljska fascinantnost izgublja svojo oblastno ali celo zveličavno veljavo. V krvavem obdobju dezorientiranosti, ki navadno sledi, je potrebno poskrbeti za novo iluzijo, za novo fascinacijo in mobilizacijo – vsako rojstvo in ustoličenje novih bogov in njihovih tuzemskih zastopnikov pa se je zmeraj doslej napajalo s krvjo, z zmeraj več krvi, kar je v današnjem času že hudo nevarna igra. Treba je torej poskrbeti za fascinacijo s samo človečnostjo, ki je bila doslej zmeraj zgolj vložek, žrtev, in jo dokončno ustoličiti kot edino zveličavno orientacijo. Prav to je začel že sam Kristus, vendar, kot kaže, nevarno izgublja bitko z oblastniželjno institucijo, potrošniškim fundamentalizmom in oblastniželnim klerom. Tako človek recimo pride v Petrovo baziliko, ki je največja cerkev na svetu, in se počuti majhnega, izgubljenega, morda celo ničevega, dokler ga izza enega od ogromnih stebrov človeško toplo in kot nekdo bližnjih ne pozdravi Michelangelova *Pieta*. V tistem hipu je vsaj zame celotna Petrova bazilika pomenila le še nekakšno samopoveličevalsko institucionalno ogromnost frustrirajoče odtujenosti, ki jo kot takšno razkrinkava prav *Pieta*. Mislim, da je prava in edina svetost Bazilike sv. Petra prav človečnost Michelangelove *Pieta*. In v drugih palačah in templjih sem našel veliko tovrstnih podobnosti.

SODOBNOST: Kako doživljate nenehno krčenje prostora, ki ga mediji namenjajo kulturi na splošno, še posebej pa ocenam knjižne in gledališke produkcije? Ali je v dvajsetih vrsticah res mogoče pošteno oceniti gledališko predstavo, s katero so se ustvarjalci ukvarjali po več mesecev, ali knjigo, ki jo je avtor pisal leto dni ali dlje? Kaže, da bo relevantnost kritike prej ali slej zreducirana na oglaševalske znake: dobro, slabo, zanič, nezanimivo, vredno branja ali ogleda, in podobno. Kaj se je spremenilo: tempo našega življenja, razbohotenje tiskanega gradiva, naša sposobnost za koncentracijo? Morda še kaj?

ŽABOT: Po eni strani je to res problem medijev in politike, ki z njimi upravlja. Gre za vse bolj očitno politično podložnost pritiskom globalizacije in tržnega fundamentalizma. Politika in z njo mediji namreč pozabljajo, da je Slovenija še zmeraj nacionalna država, da je Evropska unija še zmeraj zveza nacionalnih držav in da je vsaka nacionalna država utemeljena v nacionalni kulturi. Vse bolj globaliziranemu kapitalu, ki si seveda neposredno ali s pomočjo politike podreja medije, je v interesu, da se ta evropska zveza nacionalnih držav čim prej spremeni v že deklarirano Evropo regij. Za ta deklarirani cilj pa so trdne, žive nacionalne kulture velika nevšečnost, ki jo poskušajo nevtralizirati in marginalizirati. Ker pa to v vsaj močnih nacionalnih kulturah velikih evropskih narodov ne bo prav preprosto, bo tako imenovana regionalizacija, kot kaže, najprej zajela manjše evropske nacionalne kulture in države. Kar pomeni, da bi Evropa regij najprej morale postati majhne, obrobne članice, kot so recimo

Portugalska, Litva, Latvija, Estonija, Slovenija, morda tudi Slovaška, Češka itn. To bi v resnici pomenilo kolonizacijo teh majhnih držav. Zato je pač pomembno, da bo Slovenija v tej zvezi tako dolgo trdna nacionalna država, kot bodo v njej trdne nacionalne države recimo Nemčija, Italija, Francija in druge, ki se pač še zlepa ne bodo "razkrojile" v zgolj regije. Naša kultura in z njo seveda tudi literarna ustvarjalnost sta trenutno pod medijskim in političnim pritiskom tovrstnih teženj. Zato sem prepričan, da je slovenski nacionalni obstoj že spet odvisen predvsem od živosti in odpornosti naše nacionalne kulture in kulturne ustvarjalnosti ter od za Slovence značilnega samoohranitvenega refleksa, ki se v kriznih časih zmeraj sproži iz relativno visoke civilne in kulturne ozaveščenosti. Seveda je pri tem pomembno, da nacionalna kulturna ustvarjalnost premore vso potrebno živost in prepričljivost za vzdrževanje nacionalne samozvesti in samoprepoznavnosti. In pri tem je močna, prodorna, prepričljiva literarna, gledališka in sploh kulturnoustvarjalna kritika še kako pomembna. Zato jo je vsekakor potrebno dodatno spodbujati in popularizirati. In to kljub nekaterim, ki trdijo, da imamo na Slovenskem dovolj dobre kritike in da to kritiko kritizirajo le tisti, ki jih je ta kakor koli prizadela. Sam lahko rečem, da me kritika ni prizadela. Mislim pa, da pri tem sploh ne bi smelo biti v ospredju vprašanje o kakršni koli prizadetosti ali neprizadetosti. Kritika namreč mora biti več od tega. Mora ustvarjalno, tudi sugestivno in intuitivno obravnavati predvsem kulturno in umetniško ustvarjalnost, torej brez takšnih ali drugačnih uvidevnosti, prizanesljivosti ali generacijske, klanovske ali kakršne si bodi že preračunljivosti. S tem seveda ne trdim, da je vsa slovenska kritika jalova ali pokvarjena. Nikjer pa ne vidim nobenega razloga, da si je kot avtor in kulturno ozaveščen Slovenec ne bi želel še več, še bolj poglobljene, bolj ustvarjalno navdahnjene in skratka v vseh pogledih in elementih boljše.

SODOBNOST: V predlanskem pogovoru za Sodobnost je Matej Bogataj med drugim izjavil, da imamo "danes opravka s ponovnim kroženjem, da ne rečem recikliranjem kar počez vseh idej in form zadnjega nekaj več kot stoletja", zaradi česar je pisanje o literarnih delih veliko bolj zagatno, predvsem zaradi "količine avtopoetik, ki so v obtoku in med seboj hierarhično izenačene, enakovredne". Skratka, ker ni več ene same, prevladujoče avtopoetike, je nemogoče ali silno težko razrešiti vprašanje kriterijev. Vaš komentar?

ŽABOT: Ravno v tem mislim, da je glavni problem naše kritike. Če namreč kritika nima svoje trdne ustvarjalne, duhovne in poetološke temeljitosti in utemeljenosti, je seveda šibka in izgubljena. Kot taka pa se rada sprevrže v zgolj ocenjevalsko samopašnost, ki ne premore notranje in obvezujoče prepričljivosti. Bralci in avtorji bi torej tovrstnim zapisom morali verjeti zgolj zaradi bolj ali manj uveljavljenega kritikovega imena. Vsi pa vemo, da mora biti kritika mnogo več. In prav ta "mного več" pri prebiranju tovrstnih zapisov

največkrat pogrešam. Kritik se namreč glede na svoj bralski doživljaj ne sme zadovoljiti z oceno, da je nekaj po njegovem občutku ali prepričanju recimo žaba ali labod – ampak se mora s tem tudi dejansko soočiti, "spopasti", torej poljubiti žabo, razčarati laboda, saj se šele v tovrstnih, tako za samega kritika kot tudi za literata tveganih, negotovih soočanjih lahko izkaže prava resničnost in vrednost tako samega literarnega dela kot tudi kritike. Če se kritiku upira poljubljati recimo žabe, če se skratka ne zmore približevati skrivnostim, naj pač neha zgolj kritizersko pametovati o svojih negotovih in namišljenih občutkih ob zgolj videzih, in naj raje počne kar koli drugega. Kritik je predvsem bralec, ki svoj bralski doživljaj bolj ali manj prepričljivo posreduje javnosti. Prav ta njegov javni nastop pa od njega zahteva, da se ob nekem branju dejansko preizkusi, da je za ta nastop kvalificiran in se nad žabami v luži ne zmrduje ali navdušuje kar tako počez ali zviška ali na podlagi nekih svojih domislic ali modrovanj, ampak da čimveč teh žab, morda celo kač ali zmajev, tudi dejansko poljubi ali vsaj trešči ob zid. Če recimo ob labodu ne poskuša z iskreno ljubeznijo, ni storil ničesar. Tudi dognal ne. Kar pomeni, da ni bil temeljit, da njegovo mnenje ali sodba ne moreta biti utemeljena. Zato je še najbolj prav, če v takem primeru preprosto molči.

SODOBNOST: Ob izidu *Slovenske književnosti III* (DZS, 2001) smo bili priče poplavi kritik na račun avtorjev posameznih poglavij in tudi uredniškega koncepta celote. Delno je to seveda normalno, pa vendarle: Kako zanesljiva se vam zdi literarna teorija v odnosu do literarnih dogodkov, recimo, zadnjega desetletja? Ali mora zmeraj biti tako, da lahko šele zanamci popravijo napake in zmotne sodbe, ki smo jih zagrešili, ker nismo razumeli pravih namenov svojih ustvarjalnih sodobnikov, ali ker nismo imeli ustreznega vatla za presojo njihovega dometa? Je splošno negotovost glede relevantnosti sodobnih tekstov večja, kot je bila v preteklosti, in če je, zakaj?

ŽABOT: Literarna teorija in zgodovina imata svoje metode, kontinuirano preverjane pristope, načela, ki omejujejo samovoljo in zgolj subjektivno presojo raziskovalca. Vsekakor pa je tovrstno raziskovanje proces, ki se ne sme ustaviti s takšnim ali drugačnim dokončnim mnenjem te ali one avtoritete. Tovrstno raziskovanje pač zahteva svoj čas, različne vidike in pristope, različne metodološke prijeme – in če neko delo uspešno prestane več tovrstnih preiskav in preizkušenj, je pač verjetnost njegove trajnejše literarne vrednosti toliko večja. Če se torej vrnem k žabi in labodu, bi pač težko rekel, da so tudi literarni teoretiki in zgodovinarji tisti, ki bi jih morali poljubljati ali preganjati uroke s čisto ljubeznijo. To je brez dvoma domena bralcev in kritikov. Dolžnost literarnega teoretika in zgodovinarja pa je, recimo s primerjalno metodo in objektivizirano natančnostjo dognati, da med žabami v neki mlaki vendarle obstajajo razlike. Ko te razlike klasificira, dožene nekaj stopenj različnosti. Razloži lahko tudi, zakaj so glede na dognane različnosti nekatere žabe zanimivejše od

drugih in zakaj je izmed tistih redkih, najbolj zanimivih, potrebno kakšno zares izjemno njeni izjemnosti ustrezno tudi podariti. To seveda ne glede na mnenje vseh preostalih žab v neki taki luži. Pri tovrstnih procesih pa desetletja niso ravno dolga doba.

SODOBNOST: Se vam zdi, da je literarna sodba lahko objektivna? "Ali lahko nekdo" (tako Borut Trekman, *Sodobnost* 2, 1979), "ki dojema neko umetniško stvaritev z izrazu vsakokratne umetnine prilagojenimi čuti, izključi te čute in samo stvaritev sprejema kot povsem neopredeljen objekt zgolj na ravni suhe, brezbarvne, nedoločljive informacije?" Ali pa vam je bliže mnenje ameriške pisateljice Joyce Carol Oates, ki pravi: "Tudi kritika je umetniška zvrst in se mora kot vse umetniške zvrsti razvijati ali pa atrofirati in umreti. Kljub konzervativnim zahtevam po merilih ne more biti kritika za vse čase, niti ne dlje kot za krajši čas."

ŽABOT: Mislim, da sem oboje delno že razložil v prejšnjih odgovorih. Kritik je po eni strani zelo blizu bralcu, celo eden od njih. S to pomembno razliko seveda, da je potem vendarle tudi avtor svoje kritike. Ravno to avtorstvo pa od njega zahteva, da ni več zgolj bralec, da se ne prepušča zgolj bralskemu doživljanju in užitku, da se torej mora tudi dejansko soočati s skrivnostmi za dostikrat zava-jajočo in zaslepljujočo igro zgolj videzov. Tako se kot nekakšen poustvarjalec, interpret približa izvirnemu avtorju ter svetu nevidnih bitij in skrivnosti umetnosti. Tukaj mora biti predvsem čist, iskren in subtilen, kajti samo s tem je mogoče preverjati čistost, iskrenost in subtilnost ustvarjenega umetniškega sveta in samo tako je mogoče priti do resničnosti nevidnih bitij v njem. Če tega ne premore, je jalov, če ne verjame v nevidna bitja stvari za igro zgolj videzov, je slepec, ki mu pač ni pomoči. To je pravzaprav trdil tudi Einstein za znanstvenike, ki prav tako v sleherni stvari, v sleherni pojavnosti morajo slutiti in odkrivati njeno nevidno bitje, zakonitost, njeno skrivnost, ker je sicer njihova tako ime-novana znanstvenost zagotovo zgrešena in brez vrednosti.

SODOBNOST: Država namenja kulturi iz leta v leto manj denarja. Celo iz krogov Ministrstva za kulturo je slišati, da je bila kultura v Sloveniji predolgo in preveč razvajana. V širši družbi vedno bolj prevladuje prepričanje, da je dobro, in torej skromne podpore vredno le tisto, kar je tržno (relativno) uspešno. Nič nenavadnega torej, da imajo oblastniki več posluha za nogomet, smučarske skoke in podobne reči kot za krhke, "nekoristne" plodove elitne kulture. Da ne omenjamo sponzorjev iz vrst gospodarstva. Kako dolgo, mislite, se mora nadaljevati ta trend, preden bo razdejanje na področju slovenske kulture postalo očitno?

ŽABOT: Če v slehernem človeku ne bi bilo vsaj majhnega, skritega pesnika, bi bila vsa umetniška literatura že zdavnaj odrinjena, zavržena in pozabljena. Že stari Asirci so pred tisočletji na glinastih tablicah oznanjali nekoristnost in

smrt poezije. Toda potem se je zmeraj znova izkazalo, da je prav nežno, krhko, nadvse občutljivo bitje poezije bilo ves ta čas trdnjše in obstojnejše od vseh dosedanjih velikih politik, vojska, ekonomij, držav in celo številnih bogov. Zato kljub vsemu verjamem, da bo naša umetniška literatura preživela tudi današnje ter še mnoge prihodnje slovenske politike in "štacunarje" in da se bodo z njo še dolgo sladkali, solzili, tolažili ali zgolj poigrali majhni in veliki pesniki v dušah naših zanamcev. Slovenske umetniške literarne ustvarjalnosti ni mogoče primerjati z nogometom ali smučarskimi skoki, prav tako ne more biti predmet politiziranja, politične ignorance in še manj tržno blago, ob katerem bi se lahko slovenski politiki in ekonomisti obnašali ali zmrdovali kot ob nekakšni kramarski robi. Ker preprosto ne gre za kramarsko robo. Ampak za najzlahtnejšo in duhovno najbolj poglobljeno slovenščino. Za materinščino. Za živost naše posamične in skupne samoprepoznavnosti. Za duha slovenstva, ki živi v jeziku, v besedah in ki ga edino subtilna, magična pesniška moč lahko znova in znova prikličje v zavest in komunikacijo, da kot izkoreninjena skupnost, izkoreninjen narod ne odmremo v tujce. Človek se lahko preprosto zgrozi, ko v današnjem času sliši pisatelja, Prešernovega nagrajenca, v osrednjem slovenskem kulturnem domu, na osrednjem praznovanju slovenske kulture izreči ugotovitev, da je slovenščina v nekaterih predelih našega skupnega kulturnega prostora le še jezik, v katerem kmet zganja živino v hlev. Ne vem, če so se ob tem zgrozili tudi slovenski politiki. Vsekakor bi se morali. Kajti te besede so kot mrzla senca legle čez slovenstvo.

Sicer pa so demagogijo, da v tržnem gospodarstvu tudi umetnost, tudi izvirna vrhunska literatura mora postati tržno blago, zganjali predvsem tisti, ki so hoteli zlastniniti tozadevno državno infrastrukturo in tako dolgo, dokler jim to tudi dejansko ni uspelo. Temu je seveda botrovala tudi bodisi njim naklonjena bodisi šibka ali kratkovidna slovenska politika. Sedaj, ko je infrastruktura zlastninjena, ko tudi Evropska unija nacionalnim kulturam v skupni politiki priznava določeno izjemnost, ko se ta izjemnost kaže celo enakovredna vsemu preostalemu prilagajanju, saj nacionalne kulture ne morejo postati predmet političnega barantanja, predmet evropskih globalističnih teženj, ker bi se podrejele diktatom od zunaj kaj hitro spremenile v narodnoosvobodiljska žarišča in težnje, kar seveda Uniji nikakor ne bi bilo v prid, tega ne govorijo več. Danes torej tudi politika vrhunski slovenski izvirni ustvarjalnosti spet priznava značaj posebnega javnega interesa, to je zapisano tudi v nacionalnem kulturnem programu – šele treba pa bo doseči, da bo naša država ta javni interes tudi dejansko spoštovala in uresničevala. V ta namen se bo treba tudi ustrezno organizirati.

SODOBNOST: Kakšna se vam zdi trenutna slovenska literarna scena? Nekateri (poklicni?) nergači zatrjujejo, da ni kaj prida drugačna, kot je bila v svojih najhujših časih. Osebnе zamere naj bi se vrstile po dnevnem redu, prijatelji v medijih drug drugega trepljajo po ramenu, neprijetni tekmeci so

omalovaževani ali največkrat zamolčani, vse preveč je samozvanih in z ožjim konsenzom ustvarjenih "genijev" in vse premalo poštene in tehtne kritiške presoje njihovega dela, posamezniki in ožje skupine se pehajo v ospredje z vsemi sredstvi in vse prepogosto na račun drugih, premalo je medsebojne strpnosti in načelne pripravljenosti spoštovati pravila igre, literarni zgodovinarji kot da živijo na drugem planetu itd. Je res tako hudo? Ali nemara še huje?

ŽABOT: Slovenska literarna scena je začela izgubljati svojo v prejšnjih časih že kar močno zakoreninjeno bipolarnost, se pravi poprejšnjo dolgoletno orientiranost, kar pomeni, da res živimo v obdobju, ko se vse bolj občuti neka posebna, svojevrstna "dezorientiranost" ali, bolje rečeno, osvobojenost, individualnost, v čemer pa seveda ne vidim veliko slabega, saj verjamem, da bo kljub vsemu prej ali slej obveljala predvsem z individualnostjo povezana kakovost ustvarjalnosti. Še zmeraj je bilo tako. Ker zaradi prej omenjenega vsaj majhnega pesnika v duši slehernika kratko in malo ne more biti drugače. Vse takšne deviacije, "kruhorstva", nadutosti, prepirljivosti, zlaganosti in mlatenja prazne slame bo, kot vsakič, sproti odpihoval in tudi odpihnil čas.

SODOBNOST: S kakšnimi občutki vas navdaja globalizacija? Kaj nam prinaša dobrega in kaj slabega? Ali je zaton malih jezikov, kakršen je slovenščina, neizogiben in bodo naši vnuki, morda že naši otroci, brali in pisali predvsem v popačeni mednarodni angleščini, nekakšni latinščini novega tisočletja? Bi se vam zdelo tragično, če bi preživeli kot fizični osebk, izginili pa kot narodna skupnost? In kako se lahko ubranimo pred usodo, kakršni v preteklosti niso utekle niti številčnejše in močnejše nacionalne skupnosti? Ali pa bo za nas poskrbel kar proces homogenizacije znotraj Evropske skupnosti, ki utegne celo okrepiti želje po diferenciaciji?

ŽABOT: Mislim, da o globalizaciji mnogo preveč govorimo in mnogo premalo razmišljamo. Vsekakor gre za dejstvo, s katerim se bo potrebno resno in odgovorno soočiti. Najprej pa razločiti med njeno fiktivnostjo in realnostjo. Pravzaprav sem prepričan, da gre predvsem za perfidno propagando tržnega fundamentalizma. Namen te propagande pa je marginalizirati obstoječe, za človeka primarne in zato tudi tradicionalne potrebe po lastni civilizacijski, nacionalni in kulturni ozaveščenosti in samoprepoznavnosti in, morda v naslednji fazi, vse te tradicionalne potrebe nadomestiti s trdim, ortodoksnim potrošništvom. Seveda pa je tovrstna deformacija lahko toliko lažje izvedljiva, če še prej večino ljudi z dobro premišljeno in organizirano propagando prepričaš, da drugih in boljših možnosti v sodobnem, večinoma, kot poskušajo prikazati, že tako ali tako globaliziranem svetu sploh ni. Priročno, preverjeno sredstvo tako in drugače zavajajočih propagand je seveda medijsko zmanipulirana množična kultura – ki bi jo pravzaprav lahko primerjal s slamo, torej z nečim, kar je ob neki medijsko ustvarjeni fikciji zlahka vnetljivo, kar visoko vzplamti,

vendar tudi zmeraj znova hitro ugasne. Ne rečem, da se pri tem ni mogoče tudi opeči, da dobro podtaknjeno ne more zanetiti resničnega požara in razdejanja, vsekakor pa to ni kurjava, ob kateri bi se lahko dolgo, spokojno grel, na čemer bi lahko gradili, recimo, dolgoročno ekonomsko stabilnost in trdnost, in ki kot taka ne bi ogrožala tudi samega multinacionalnega, globaliziranega kapitala. Iz tega torej lahko sklepam, da gre pri globalizaciji za kratkoročen sunek trenutno razdivjanih, razbrzdanih kapitalskih interesov, ki se v gonji za profitom ravna po principu "po uporabi odvrzi", česar pa si s tem našim planetom vsaj za zdaj še ne moremo privoščiti. Preneumno bi torej bilo, če bi Slovenci v to visoko vzplamtelo globalizacijsko slamo meni nič tebi nič odvrgli vso svojo enkratnost in neponovljivost, vso svojo tradicionalno, nacionalno, kulturno samoprepoznavnost ter se začeli obnašati in prepoznavati po vzorcih nekih televizijskih nadaljevanj in spotov. Tovrstni zublji se namreč praviloma presenetljivo naglo poležejo – in če jim slep in neumen žrtvuješ vse, kar premoreš, si potem seveda lahko samo še revež, pogorelec in brezdomec. Kot duhovna bitja smo Slovenci seveda doma predvsem v svoji kulturi, v svojem jeziku, ki še zdaleč ni samo žlobudra za vsakdanjo rabo, saj v tem svojem jeziku na primer tudi razmišljamo, sanjarimo, ustvarjamo in smo v živem stiku tudi z mrtvimi rodovi Slovencev, od katerih smo ta jezik z vsem vanj vtisnjenim narodnim duhom in značajem tudi podedovali. Slovenščina je torej naša dediščina, duhovno bogastvo, pglavitni nosilec identitete in obveza do naših zanamcev. Kot taka pa tudi v splošni, vsakdanji rabi ne služi zgolj sporazumevanju in sporočanju, ampak vzpostavlja in opredeljuje slovensko subjektiviteto. Ob vsem tem lahko rečem, da zaupam slovenskemu samoohranitvenemu refleksu, ki bo tudi v nekaterih plitkih slojih prebivalstva trenutno modno vulgarno angleščino postavil na mesto, ki ji pripada.

SODOBNOST: Če govorimo o prodoru slovenske literature v svet, ima poezija nedvomne prednosti. Prevajanje in tiskanje romanov zahteva velik finančni vložek in tveganje, ki ga velikokrat ne odtehta niti skromna dotacija Trubarjeve fundacije. Medtem pa obstaja dovolj revij, ki so pripravljene natisniti tri, štiri pesmi, še posebej, če v zameno kaka slovenska revija natisne nekaj pesmi "njihovih" avtorjev. To je seveda povsem legitimno (in morda najboljši način za širjenje poezije), toda kako verodostojna je pravzaprav "prisotnost" slovenskih pesnikov v tujih jezikovnih prostorih (če izvezamo dva ali tri)? Kako daleč seže njihov vpliv in koliko izvodov na tujem izdanih zbirk se znajde v rokah domačih bralcev, da ne omenjamo kupcev?

ŽABOT: Ob tovrstnih vprašanjih navadno pomislim, kaj je pravzaprav slovenskost slovenske literature in če je sploh prevedljiva. Kot sem že povedal, je jezik živo izročilo, ki v svojih leksikalnih, sintaktičnih in drugih komponentah premore živo duhovno izkušnjo sicer že mrtvih rodov, kar pomeni, da ga lahko obravnavamo tudi kot svojevrsten magijski medij, prek katerega s sleherno

izrečeno ali izpisano besedo v takšnem ali drugačnem sintaktičnem kontekstu tudi v današnjo rabo priključimo duha preteklih rodov. In značajske poteze tega duha zlahka odkrijemo v mnogih slovenskih besedah. Tako na primer v besedi *srečanje* preberemo tudi besedo *sreča*. Iz česar lahko sklepamo, da se je med slovenskim ljudstvom v preteklosti nekako uveljavilo stališče, da je v srečanju s komer si bodi pravzaprav sreča, da so torej naši predniki bili zaupljivi, da v medsebojnem srečevanju ali v srečevanju s komer si bodi niso videli tudi nevarnosti ali česar koli slabega, ampak predvsem dobro, prijetno in koristno, kar v resnici govori o gostoljubni odprtosti ljudstva, med katerim se je oblikovala in izoblikovala beseda *srečanje*. Tako lahko na primer tudi iz besede *grobost* razberemo tudi besedo *grob*, v besedi *krik kri* itn. In jezikovno ustvarjanje je v resnici nenehno zasledovanje jezikovnega duhovnega bitja – če namreč te jezikovno-duhovne živosti v besedilu, ki hoče biti umetnost, ni, je pač kljub vsej morebitni jezikovni urejenosti, umetelnosti ali zapletenosti mrtvo. Stavek s svojim besedjem mora "zapeti", "udariti", "šepniti", skratka učinkovati z zvenom, pomenom, ritmom in duhom, ki ga s svojo tematsko, motivno, vsebinsko, razpoložensko in asociativno zasnovo umetniško delo zahteva. Če avtor tega duha iz jezika kot zunajliterarne kategorije ne more priklicati v svoje besedilo, je preostalo prizadevanje dokaj jalovo. Pri tem je seveda pomembna izbira besed, njihova živost, njihovo zaporedje v stavku, pomembno je tudi takšno in drugačno sosledje različnih stavčnih oblik, njihovih dolžin, notranje nabitosti, sproščenosti, dinamičnosti, zloženosti, preprostosti in tako naprej. Vse to doseže svoj namen in estetski učinek, če se duh jezika in duh umetniške fikcije ujameta v ustrezno doživljajsko in duhovno sozvočje. Prav taka sozvočja so pogosto celo nepremostljiv problem pri prevajanju. In če prevajalec nekega literarno-umetniškega besedila ni sposoben ustrezno tudi "prepesniti" v ciljni jezik, pravzaprav ni naredil tistega najpoglavitejšega, to pa pomeni, da tako delo v prevodu nima več svoje izvirne umetniške moči in vrednosti. Vse to je seveda lažje dosežati in obvladovati v krajših literarnih oblikah in zvrsteh, četudi so stilno in metaforično zahtevne – zaradi tega pa je poezija v določeni prednosti. Hkrati je treba povedati, da slovenskost slovenske literature ni vezana samo na jezik, ampak tudi na specifično mitološko in mitsko podstat, na nekatere značilnosti slovenskih identifikacijskih zgodb in likov itn. Vse to pa je pogosto neprevedljivo ali vsaj nerazumljivo za bralce in kritike v tujih kulturnih okoljih. Zato bi naša država in kulturna politika morali skrbeti tudi za ustrezno seznanjanje tujine s svojim kulturnim ozadjem, duhovnim izročilom in sploh z duhom slovenstva, kar bi bila precej resnejša in dolgoročno tudi neprimerno učinkovitejša akcija kot pa vsakoletno odmerjanje nekaj proračunskega drobiža za zgolj prevode posameznih pesmi, pesniških zbirk ali romanov. Vsekakor je slovenska literatura v odnosu do drugih evropskih in svetovnih literatur že vseskozi v precej zapletenem položaju. V naši sodobnosti zapletenost še dodatno povečujejo splošno sprejeti modeli množične kulture z vso svojo potrošniško profanizacijo tako samega jezika kot tudi

literarne primarnosti in izvirnosti. Vendar pa sem prepričan, da vse to ne more biti usodno tudi za vrhunsko slovensko literarno ustvarjalnost, ki se ne prilagaja tovrstnim tržnim ali modnim kriterijem in ki se ne ozira na prevodljivost ali neprevodljivost v tuje, četudi največje svetovne jezike. Pravzaprav tovrstno vrhunsko ustvarjalnost že dalj časa postavlja na resno preizkušnjo predvsem evropsko-ameriški nihilizem, ki, še posebej v zadnjem času, v primerjavi z azijskimi kulturami zaznamuje našo civilizacijsko in nacionalno trdnost in orientiranost. In s tem problemom, torej s problemom tako lastne nacionalne kot tudi evropske civilizacijske zgodbe in identifikacijskega lika, se bo slovenska literatura morala nadvse resno soočiti. Vendar pri tem najbrž ne bo uspešna iz nekih univerzalnih izhodišč, v nekem univerzalnem jeziku, ampak iz svoje lastne izvirnosti in primarnosti – kar pomeni, da cilj slovenske vrhunske literarnoumetniške ustvarjalnosti niso vseevropska ali univerzalna dopadljivost, tržnost in prevodljivost, prav tako ne množično kulturna profanizacija ali tako imenovana globaliziranost, ampak predvsem stroga doslednost in iskrenost v soočenju s civilizacijskim in lastnim nacionalnim nihilizmom, saj ji v tovrstnem evropskem mozaiku edino to lahko zagotavlja resnično vrednost in verodostojnost.

SODOBNOST: Če bi vas kdo pooblastil, da v letu ali dveh organizirate optimalno promocijo slovenske literature na tujem, kako bi se lotili zadeve?

ŽABOT: S promocijo se sicer ne ukvarjam, vendar sem prepričan, da slovenska kultura in literatura morata biti v nenehno tvornem stiku z drugimi kulturami in literaturami. Čim več povezav, tem bolje – še posebej seveda zaradi prej omenjenih težav s prevodljivostjo dolgoročno. Slovenija bo prej ko slej morala v resno akcijo za lastno kulturno promocijo. To pa je cel projekt, ki ne zajema le prevajanja ali prodajanja teh prevodov na tujem, ampak tudi ustrezno izobraževanje prevajalcev in učinkovito seznanjanje tujine z lastno kulturno ustvarjalno specifičnostjo z vsem mitološkim, duhovnim, zgodovinskim in socialnim ozadjem. Tu je pomembno dolgoročno, kontinuirano, ali še bolje, kar trajno – in torej nikakor ne zgolj enoletno ali dveletno – načrtovanje in delovanje tako na vzhod kot tudi na zahod. Zato v tej luči pozdravljam ustanovitev Slovanskega kulturnega centra v Ljubljani – samo želim pa si lahko, da bi čim prej in čim bolj kakovostno in plodno zaživel. Pogrešam tudi vseevropski prevajalski center, pa aktivno kulturno politiko našega Ministrstva za zunanje zadeve, kulturne atašeje in še marsikaj.